

Az 1562 előtti székely nemzetiségi szervezetről*

Bevezetés

Magyarország történelmének középkori szakasza 1526-ig, a mohácsi csatáig tart. A székelyek külön történetében az időpont még későbbi: a székely középkor 1562-ben fejeződik be. Ekkor ér véget az a hosszú harc, melyet a székely főemberek a 15. században indítottak uralkodó helyzetük megteremtéséért, a székelyek sajátos középkori intézményeit védő közrend ellen. A nemegyszer kegyetlen mérközés 1562-ben a közrend bukásával zárul.

E küzdelem lefolyását ismerjük, de hiányosan ismerjük azokat az intézményeket, amelyek védelmében e küzdelem lefolyt, s még homályosabb képünk van ez intézményeknek a messzi régmúltba visszanyúló előzményeiről, történelmi gyökereiről. Hosszú volna felsorolni mindazokat a történéseinket, kik Benkőtől és Kállay Ferenctől a ma élő nemzedékig e kérdésekkel már foglalkoztak.¹ Sok értékes eredményüket felhasználtam, de tévedéseikkel nem polemizálok. Célom új módszerrel bevilágítani a székelyek múltját elfedő homályba.

Ami a középkori intézményeket illeti, azokat főbb elveikben 1562-ig próbálok rekonstruálni. Sok részletüket már jól ismerjük, de az egész szervezet működéséről összefüggő, áttekinthető képünk nincsen. E munkánál állunk a legbiztosabb talajon. Szabó Károly, Szádeczky Lajos és Barabás Samu örök érdemű munkásságukkal összegyűjtötték és a „Székely Oklevéltár” nyolc kötetében közzétették az ő korukban még felkutatható székely tárgyú oklevelek igen jelentős részét.² Közülük kereken nyolcszáz az 1562 előtti időből való. Ez oklevelek közt nincs az egész jogrendszerrel összefoglaló krónika, azok csupa részlet adatot tartalmaznak. E részlet adatok

*A most következő szöveg részlet a néhány éve elhunyt szerző könyvméretű, kiadatlan kéziratából, melynek eredeti címe: *A székely nemzetiségi szervezet.*

¹Benkő, Kállay, Szabó Károly, Orbán Balázs, Jakab Elek, Szádeczky Lajos, Barabás Samu, Nagy Géza, Thuri, Connerth, Tagányi, Sebestyén, id. Józsa, Darkó, Rugonfalvi-Kiss, Endes, Sándor Imre, Bartalis, Hóman, Mályusz, Németh Gyula, Asztalos, Szilágyi László, Bónis, Makkai, Györffy György, Rásonyi Nagy László és László Gyula székely régmúltra vonatkozó kisebb-nagyobb munkái nélkül aligha készülhetett volna el ez a tanulmány. A felsorolás nem teljes, csak érzékelteni akarja az irodalom gazdagságát. Értékes segítséget nyújtottak Török Pál, Kispál László és Balás Gábor kéziratai is.

²E munka folytatása a mi korunk feladata lenne, de a lehetőségek a második világháború miatt igen összezúgorodtak. A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum levéltárának nagyobb része bombatámadás folytán elpusztult. Megmaradt a közlevéltári anyag a 16. századtól a 19. századig, majdnem hiánytalanul az Apor levéltár, igen hiányosan a Pótsa, Cseh, Gödri, Geréb, Kálnoki, Köntzei, Gidófalvi, Benedek és Bogdán családok levelei, néhány Damokos oklevél és a Balázs Márton-féle gyűjtés. Régebben itt őrizték a vármegyei levéltárat is. Abból a háború során megsemmisültek Sepsi, Kézdi és Orbai székcek régi törvénykezési jegyzőkönyvei, az úgynevezett Nobilitaria hat vagy hét kötege, az

gondos egybevetése és ésszerű feltevésekkel való összekapcsolása mégis lehetővé teszi a középkori intézmények rekonstruálását. Természetesen felhasználtam máshol közzétett és néhány eddig nem publikált oklevelet is, de munkám e részében kizárólag oklevelekre támaszkodtam.

Munkám megírásánál bírálókkal, észrevételeikkel nagy segítségemre voltak László Gyula, Rásonyi László, Győrffy György és mindazok, akiknek a segítségére a szövegben vagy a jegyzetekben utalok. Könyvem lektorálása során Makkai László több tévedésem kiigazítását tette lehetővé.

A területi beosztás

A székelyekben régen kétféle öntudat ötvöződött egybe: külön nemzetnek tartották magukat, de egyben úgy érezték, hogy a székely nemzet, a „natio siculica”, tagja egy nagyobb, összefoglaló jellegű egységnek, a magyarságnak is.

Különállásuk tudata nyilatkozott meg abban, hogy a maguk területét még 16. századbeli oklevelekben is gyakran „Regnum Siculorum”-nak, tehát „Székelyország”-nak nevezték.³

E „regnum”, mely a 13. század második felétől egészen 1848-ig, a székelyek külön nemzeti szervezetének megszűnéséig változatlan határok között állt fenn, fokozatos fejlődés során, három ütemben alakult ki. A legrégebb területi szervezet a három északi szék: Udvarhelyszék, Marosszék és Csíkszék. Jóval később jött létre a három déli szék, a sepsi, kézdi és orbai székelyek szervezete. Utolsónak, a 13. század harmadik negyedében alakult meg a földrajzilag az előbbi hat székkal össze sem függő Aranyosszék.

Ez időtől kezdve Székelyország e hét székből állt.

A székek közül Udvarhelyszéket főszéknek nevezték.⁴ Bár e székek az igazságszolgáltatásban még a 15. és 16. században is volt bizonyos megkülönböztetett

1635-ös lustrum és az 1714-es adobolyi összeírás. A vármegyei levéltár maradványait 1956-ban, az egyéb anyagot pedig az ezt követő években beszállították a Román Állami Levéltárba. 1945-ben Buda ostromában az Országos Levéltárban elpusztult a marosvásárhelyi Tábla teljes anyaga. Ez nemcsak annak a kornak a szempontjából volt fontos, amelynek a pereit itt őrizték, hanem rendkívüli értéket jelenttek a perekhez csatolt régi oklevelek másolatai is. Az 1788-ban induló Mikó-féle örökösödési perben például a becsatolt legrégebb oklevélmásolat 1366-ból való. (Országos Levéltár, 3166–67. filmtári doboz, 393. sz. regesta). Az anyagot elpusztulása előtt ebből a szempontból senki sem vizsgálta át. Székely szempontból igen jelentős az Országos Levéltár 1956-ban megsemmisült anyaga is. Közlevéltárainkénál is súlyosabb volt az a kár, mely Erdélyben 1945 után a még magánkézben volt családi levéltárakat érte. Háromszék vármegyében például teljesen elpusztult a Mikes, Csoma és Szent-Iványi Levéltár. Talán ezeknél is nagyobb veszteség a Damokos levéltár pusztulása Alsócsernátonban 1949. március 2-án. Akkoriban kemencében égették el a kidobált okleveleket. (özv. Damokos Dénesné Pótsa Klára személyes közlése.) Ugyanazon a napon, azonos körülmények között pusztult el Torján az Imets család értékes levelesládája (Kossuth Józsefné Bodó Lilla személyes közlése). Szomorúan ismétlődött a pontosan száz évvel azelőtt 1849-ben Hidvégen elpusztult gróf Mikó és gróf Nemes levéltárak sorsa. E pótolhatatlan veszteségek miatt új oklevelek összegyűjtésének a lehetőségei sokkal kisebbek, mint voltak még 1944 előtt is, de épp ezért az itt-ott esetleg még lappangó anyag felkutatása, összegyűjtése, biztonságba helyezése és közzététele egyike lenne a legsürgetőbb feladatoknak.

³ Sz. O. I. 344, II. 80, V. 499. Bar. 117. stb.

⁴ „... Capitalis Sedes Regni Wdwarhelzek...” (Sz. O. II. 80.)

vezető szerepe, s rendszerint ott tartották a nemzetgyűléseket is,⁵ a „főszék” elnevezés valószínűleg még abból a korból származik, melyben csak a három északi szék volt megszervezve, s Udvarhelyszék akkori központi, vezető szerepének az emléke.

Mindegyik szék kisebb igazgatási egységekre oszlott, s a fejlődés során több ily kisebb igazgatási egységnek sikerült önállósulnia.

Csíkszékéből a 15. század folyamán Gyergyó és Kászon szék néven két körzet szakadt ki,⁶ Udvarhelyszékéből a több körzetből álló Keresztúrszék vált ki⁷ s egyetlen, 1505-ös oklevélben Marosszék egy Szeredaszék néven önállósult részével is találkozunk.⁸ Úgy látszik, e rész önállósulási törekvéseinek csak átmeneti sikere volt, mert e szék sem azelőtt, sem azután nem fordul elő. Sepsiszékéből Miklóvárszék néven szakadt ki egy körzet.⁹

A teljesség kedvéért megemlítem, hogy Udvarhelyszék egyik körzete 1635-ben Bardócpszék néven szintén önállósult, de minthogy ez már 1562 után történt, tulajdonképpen kívül esik vizsgálódásaink körén.¹⁰

Az önállósult egységeket „fiúszék”-nek hívták. Helyzetükre általános érvényű szabály nem volt, több-kevesebb kapcsolatot mindegyik megtartott azzal a székekkel, amelyből kivált, az úgynevezett „anyaszékkel”.

A három déli székben egy ellenkező irányú fejlődés is végbement. Ezek 1562 után „Háromszék” néven egyesültek, továbbra is megtartva maguknak bizonyos önállóságot, 1562 előtt azonban e törekvés mindössze abban nyilvánult meg, hogy időnként közös gyűléseket is tartottak.¹¹

Minket a kettős irányú fejlődés, tehát osztódást és egyesülést megelőző eredeti állapot érdekel, úgy ahogy az a 13. század harmadik negyedére kialakult, s célunk a hét eredeti szék megalakulásának a körülményeit tisztázni.

A székek igen széles jogkörű önkormányzati szervek voltak. A közösségi akarat kialakításában és végrehajtásában vitt szerepükkel alább részletesen is foglalkozom.

Legrégibb ismert magyar elnevezésük „szék”, s nem tudjuk, hogy ezt megelőzően volt-e más magyar nevük is, vagy pedig „szék” volt a területi egységek őseredeti elnevezése is.

A latin nevük sokáig ingadozó volt. A használt elnevezések fejlődése okleveleikben a következő:

1252: „terra Siculorum de Sebus”,

1257–72: „Siculi de Kézd . . . de juxta Aranyos”,

1270–72: „Universitas Siculorum de Telegd”,

1280: „Siculi . . . in Dyocesi Thelegd Constituti”,

1366: „Siculi nostri Sedis Sebus”.¹²

⁵ Sz. O. I. 205., 306., 313.

⁶ Sz. O. I. 203., 194.

⁷ Bar. 218.

⁸ Bar. 231.

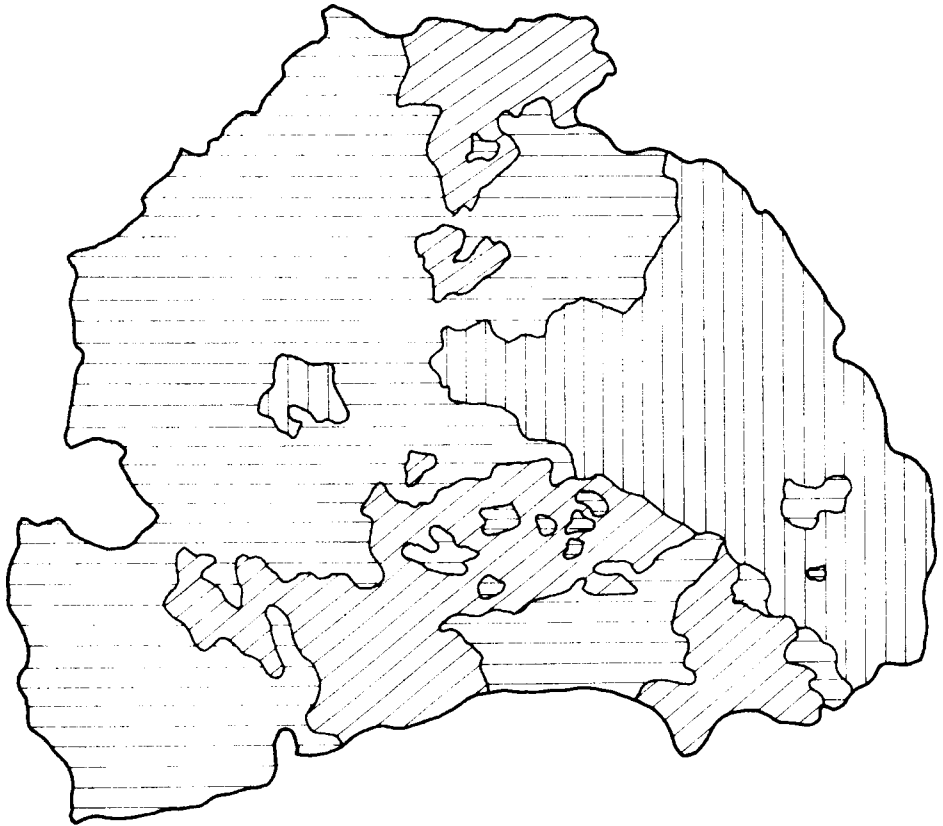
⁹ Sz. O. I. 97.

¹⁰ Bar. 370.

¹¹ Sz. O. 205.

¹² Sz. O. I. 0., 18., 20., III. 2., I. 54., 70.

Végül is a „sedes” elnevezés állandósul. Hiba lenne az elnevezések változásai mögött szervezeti változásokat is látni, tehát azt gondolni – mint azt sokan tették –, hogy a „terra” vagy „districtus” szavak más szervezetet is jelentenek mint a „sedes” szó, vagy kölcsönhatásokat keresni az erdélyi szászok önkormányzási mód-szereivel csak azért, mert területi egységeiket ők is „sedes”-nek nevezték. Itt csak ugyanannak a szervezetnek időnként változó latin elnevezéseiről van szó, maga a szervezet azonban az elnevezések változásaitól függetlenül oly szívós, hogy alapelvei – mint az látni fogjuk – még a 16. század közepén is azonosak a letelepülés korának szervezési elveivel.

1. ábra

A három erdélyi történelmi nemzet territoriuma

- A magyar vármegyék a Magyarországtól Erdélyhez csatolt részek nélkül
- A szászok földje az önkormányzat teljes kialakulásának idejéből
- A székelyek földje

FIÚSZÉKEK:

- 1 – Keresztúr
- 2 – Gyergyó
- 3 – Kászón
- 4 – Szereda (ismeretlen határokkal)
- 5 – Miklósvár

VÁRMEGYEI SZIGETEK:

- A – a szentléleki várkerület
- B – a várhegyi vár

2. ábra

A „REGNUM SICULORUM”
a 13. század és a 19. század közepe között

A tisztségek

A 13. századtól kezdve a székelyek élén a király által kinevezett székely ispán állt. Legelőször egy 1235-ös oklevélben találkozunk vele „comes et ductor Siculorum” néven.¹³ A 14. században és a 15. század elején néha „comes trium generum Siculorum”-nak is nevezik. A székely ispánról 1235 előtti oklevélből adatunk nem maradt, de ez még nem jelenti szükségképpen azt, hogy az első székely ispánt pontosan akkor nevezték ki. Kállay egy általunk nem, s általa is csak utalásból ismert oklevélre hivatkozva 1224 körül is szerepeltet már egy székely ispánt.¹⁴

A székely ispánt a király nevezte ki, s az ugyanúgy, mint a nádor, az erdélyi vajda majd a horvát bán, közvetlenül a király alá rendelt országos főméltóság volt. Az ispán sohasem volt székely, tehát nem a székelyeket képviselte az országos főméltóságok között, hanem megfordítva, a királyt, a királyi hatalmat képviselte a székelyek között.

Ő vezette a székely haderőt. Szerepe volt a hadügyi igazgatásban is. A székelyeket katonai szempontból időnkint számba vették és összeírták. E lustrálásnak nevezett feladat elvégzése az ispán dolga volt. A bíraskodásban ő képviselte a király legfőbb bírói hatalmát, végül ő vezette a nemzetgyűléseket. Részt vehetett a székelygyűléseken is, s ha személyesen nem ment el, helyettesít küldhetett maga helyett. Ezt „homo regius”-nak hívták. Homo regius-szal legelőször egy 1407-es oklevélben találkozunk, Kézdi és Sepszi székek Torjavásárhelyen tartott közös gyűlésen.¹⁵

Az ispán jogkörét csak a székely nemzet szabadságai, a szuverenitásból a székely nemzetet illető rész korlátai között gyakorolhatta.

Gyakran más területek ispánja is volt. A 14. század közepén például

László mester 1334-ben egyben beszercei; 1339-ben csanádi és meggyesi ispán is;

András 1344-ben brassói, szatmári és máramarosi ispán is;

Lökös 1353-ban és 1355-ben brassói ispán is;

Miklós pedig 1366-ban szatmári, máramarosi és ugocsai ispán is.¹⁶

A 15. század közepétől rendszerint ugyanaz a személy volt az erdélyi vajda és a székely ispán, anélkül, hogy ez a székely ispáni méltóság önálló természetén változtatott volna. A török hódoltság idején önállósult Erdélyben a fejedelem volt egyben

¹³Sz. O. I. 7. Ez oklevél hitelességével kapcsolatban aggályok merültek fel.

¹⁴Kállay Ferenc: *Historiai értekezés a nemes székely nemzet eredetéről, hadi és polgári intézeteiről a régi időkben.* Nagy-Enyed, 1829. 205. o. Az ugyanott 1220 „körül” említett „Zótán vagy Sotán” nevű ispánról forrásként csak egy genealógiai levezetést hivatkozik, aminek forrásértéke nincs.

¹⁵Sz. O. I. 102.

¹⁶Sz. O. I. 45., 48., 51., 57., 58., 59., 62., 63., III. 20. Az Sz. O. I. 48. alatti oklevél szerint Dénes fia László mester címe: „Comes trium generum Siculorum, Chanadiensis et de Meggyes.” Egy 1340-ből megmaradt oklevél szerint (Sz. O. III. 12.) ugyancsak László mester címe: „Comes Siculorum de Medyes”. Ebből sokan messzemenő következtetéseket vontak le egykori „meggyesi székelyek” létezéséről. Nézetem szerint tollhibáról lehet szó, az „et” szó kimaradhatott a „Siculorum” és a „de” szavak közül.

a székely ispán, s amikor 1692 után az ország újból egyesült, s a magyar király lett Erdély fejedelme is, a székely ispánság a király egyik címe lett.¹⁷

Az ispán székhelye nem székely területen, hanem igen logikusan királyi földön, a görgényi várban volt. E vár a három északi szék közös találkozási pontján állt, ami nem lehet véletlen.

A székelyek őseredeti vezetője nem e királyi kinevezéstől függő, a királyt képviselő főméltóság volt, hisz valakinek az 1000-ben alakult királyságot megelőzően is vezetnie kellett őket. Ez ősi, a törzsszervezet korába visszanyúló eredetű legfőbb vezetőknek okleveleinkben már nincs semmilyen nyomuk.

Ha az egész székelysége kiterjedő, bár elég korlátolt jogkörű központi főtiszttség királyi kinevezéstől függött is, a többi tisztség autonóm jellegű maradt.

Ez autonóm tisztségek rendszere kettős volt, különböző személyek látták el a polgári és a katonai vezetés funkcióit. E kettősség nehezen képzelhető el a letelepülés előtti korba visszanyúló történeti előzmények nélkül.

Minden székhelynek volt egy bírása. Ő volt a szék polgári vezetője. Legfontosabb teendője a bíraskodás. Voltak segítőtársai is. Ezekről, és általában az 1562 előtti szokásokról legpontosabban az úgynevezett Bernáld-féle perirat tájékoztat. Csáky Mihálynak a Bernáld árvák elleni perében az árvák ügyvédje 1569 és 1571 között készített egy fellebbezést, s ebben a régi szokásokra hivatkozva érvel.¹⁸ A széki főtiszt segítőtársairól azt mondja, hogy körzetükben, a szék kisebb igazgatási kerületeiben, olyanok voltak mint egy-egy ispán. Ebből látjuk, hogy a bíró segítőtársai, azonkívül, hogy tagjai voltak a szék bíróságának, körzetükben ellátták a helyi bíraskodás teendőit is. A helyi bíraskodást „judicatus decimalis”-nak hívták.¹⁹ Hatáskörüket pontosan nem ismerjük. Nincs adatunk arra, mintha a körzeti bíró lett volna az elsőfolyamodású bíró s a székbíróság a fellebbezési fórum. Sok székbírósági ítéletet ismerünk, de nincs közöttük egy sem, melyet másodfokú ítéletként hoztak volna.²⁰

A szék bíróságának tagja volt a szék másik főtisztje, a hadnagy is,²¹ a hadnagy főfunkciója azonban a szék haderejének a vezetése volt. Neki is voltak segítőtársai.²² Ezek a szék kisebb területi egységeinek a fegyvereseit vezették. E körzetek által kiállított katonai egység neve „száz” volt. Az a szokás, hogy a „száz”-nak nevezett katonai egység meghatározott falucsoportok hadrakelt lakosaiból állt, túlélt a régi igazgatási rendszer megszűnését is. Az 1604-es udvarhelyszéki katonai összeírásban

¹⁷ A magyar király székely ispáni címe az ispáni méltóság eredetének félreértésén alapult, hisz a király ezzel saját megbízottjának a címét vette fel. Az erdélyi fejedelmet eredetileg (II. János király után) erdélyi vajdának, tehát a király képviselőjének tekintették, az ő címei közé csak ezért került be az ispáni cím. Mikor a Habsburg király lett egyben Erdély fejedelme is, változtatás nélkül vette át a fejedelem addigi címeit.

¹⁸ Sz. O. II. 277.

¹⁹ Bar. 191.

²⁰ A Sepsiszéki Uzon falu körzetének helyi bíraskodásáról érdekes oklevelünk maradt 1461-ből, de a hatásköréről ez sem ad tájékoztatást. Sz. O. I. 109.

²¹ Sz. O. III. 82. stb.

²² Sz. O. II. 277.

például tíz falu közsékelyeiből áll „Boncza János száza” és így tovább a többi száz is.²³ Az 1691-es kézdiszéki lustrumba még mindig ez az egységek összeállításának a módszere, a százak létszáma itt 29 és 167 között változik.²⁴ E korban a falucsoportok a katonai szolgálat differenciálódása miatt már nem voltak szükségképpen azonosak az 1562 előtti körzetekkel, de fenntartották azt az alapelvet, hogy több falu fegyveresei együtt alkottak egy „száz”-nak nevezett egységet, tekintet nélkül a tényleges létszámra. 1562 előtt a hadnagy segítőtársai voltak e százak vezetői.

A bíró régi neve „nemen ked”, újabb neve „székbíró”. Latinul „juxta terrestris”-nek hívták. A katonai vezető „székes hadnagy”, latin neve sok ingadozás után „capitaneus” alakban szilárdult meg.²⁵

A tisztségek betöltése

A törökös szervezetű népeknél a társadalmi egységek, nagycsaládok, ágak, nemzetségek és törzsek vezetését rangsori szabályok biztosították. A székelyek a letelepüléskor, mint azt tisztségviselői rendszerük mutatja, két rendre oszlottak: a közrendre s a hadnagyság és bíróság funkcióit ellátó tisztségviselő rendre.

A tisztségviselő rend hat nemre és minden nem négy ágra volt felosztva, összesen tehát huszonnégy ágból állt. Ezek a tisztségeket évenként váltakozva viselték úgy, hogy minden évben egy ág hadnagyságot, egy ág pedig bíróságot viselt. Huszonnégy év alatt így mind a huszonnégy ág sorra került egyszer mind a két tisztségben.

Mindezt a legtömörebben egy keltezetlen, de Szabó Károly kormeghatározása szerint a 16. század első feléből való oklevél mondja el. Az oklevél felsorolja a nemeket és ágakat, a következő bevezetéssel: „A három rendű székelyek örökségeiket valamennyien igazi nemessékként bírják. Sem az elsőnek vagy hatalmasabbnak, sem pedig a lófőknek nincs hatalmuk a község felett, csupán az öröklődő tisztségekben, melyek évenként, huszonnégy ágból hat nemükre szállnak, ahogy alább következik . . .” stb.²⁶

Annak a magyarázatával, hogy ekkor, a 16. században az oklevél miért beszél már három rendről, később foglalkozom, az azonban így is kitűnik, hogy az itt külön említett két első rend tagjai együtt oszlottak hat nemre, illetve huszonnégy ágra.

A hat nem leszármazáson alapuló, vérségi közösségnek látszik, a kérdés azonban nem ilyen egyszerű. A tisztségviselés joga nem személyeket illetett, hanem elválaszt-

²³ Genealógiai Füzetek IX. évf. 3–5. számok.

²⁴ Genealógiai Füzetek X. évf. 3. szám.

²⁵ Bar. 168, Sz. O. 82, Sz. O. V. 75. A latin elnevezés fejlődése: 1324: maior exercitus, 1409 előtt: vexillifer, 1409: primipilus, 1439: ductor, 1451: capitaneus maior exercitus, 1459: capitaneus exercitus, 1462: belliductor és 1466: primipilus sive capitaneus. (Sz. O. 42, III. 27, I. 139, I. 163, III. 77, I. 197, I. 205.) Már a 15. század elejétől egyre gyakrabban használják a „capitaneus” elnevezést is, s végül is ez állandósul.

²⁶ „Isti enim universi trium generum siculi possident hereditates eorum tamquam veri Nobiles, nec prefati Primores, aut potiores, vel primipili habent dominari super communitatem, nisi ex officio haereditario, quod eis provenit vel cedit annuatim de sex generibus infra annotatis, qui habent lineae viginti quatuor ut infra . . .” (Sz. O. II. 80.)

hatatlanul meghatározott birtokokhoz kapcsolódott. Ezt kétségtelenné teszi az, hogy egyes birtokokért folyt perekben igényt támasztottak az azokkal járó tisztségekből eredő jövelemre is.²⁷

E birtokot az elválaszthatatlanul hozzákapcsolt tisztségviselési joggal és meghatározott katonai kötelezettségekkel együtt „lófőség”-nek, latinul „primipilatus”-nak hívták. Az ágak tagjai, az „ág népe”, az ág lófőségeinek mindenkori birtokosai voltak. Aki valamilyen okból kiesett a lófőség birtokából, kiesett ezzel az ágból is, aki pedig akár öröklés, akár vásárlás útján megszerzett egy lófőséget, tagja lett ezzel az ág népének is. A lófőség rendszerint öröklés útján szállott izről izre, s így az ág nagyjából leszármazási kötelezettség is volt, de ez nem volt szükségszerű, az ághoz való tartozás kritériuma nem a lófőséget alapító első lófőtől való vérségi származás, hanem a vele való birtokjogi kapcsolat volt.

Ha a birtokosnak fiúutódja nem maradt, a lófőséget leányai örökölték, kiket férjük képviselt az ágban. Ez volt a „fiüleányság” intézménye. Ha a lófőnem mindkét ágon megszakadt, tehát nem voltak leányutódai sem, akkor a lófőséget az örökölte, aki „vér volt hozzá”, aki tehát a magvaszakadt lófővel közös „gyökérből”, a lófőséget egykor bírt közös őstől származott.

Ha a magvaszakadt lófőnek nem volt öröklésre jogosult „vére” sem, s a lófőség sorsáról végrendeletben sem rendelkezett, a lófőség akkor sem maradhatott gazdátlanul, hisz az megbénította volna az ág működését. A székely birtokban nem volt királyi jog,²⁸ a székely birtok ősfoglalási jellegét 1562-ig elismerte a király is, az uratlanná vált lófőség tehát akkor sem szállott a királyra, vagy későbbi terminológia szerint a szent koronára, a rendelkezés joga a foglaló székely nemzetet illette meg.

E jog gyakorlásának a módjára félreérthetetlen okleveles adataink nem maradtak ugyan, de nem maradt egyetlen adat arról sem, hogy valamelyik lófőség gazdátlanná vált volna. Így e kérdésnek gyakorlati jelentősége alig lehetett.²⁹

Ha egy lófőséget többen örökölte, vagy az akár részleges eladás folytán is többek tulajdona lett, birtokosait együtt illette annyi jog, amennyi egy lófőségre esett. Ez a magyarázata annak, hogy gyakran két vagy több személy együtt tölt be egy tisztséget. Az 1491 és 1515 között Marosszéken főtisztséget viselt személyek nem egészen teljes névsora megmaradt.³⁰ Ebben is sok ily együtt viselt tisztségről van szó: 1491-ben például hadnagyok voltak Barcsay Gáspár és a Gyalakutiak, 1508-ban bírók Apafy Lénárt, Marton János és Marton Antal és így tovább még sok esetben. 1560-ban Kézdiszékben is két testvér a hadnagy.³¹ Mindez természetesen megfordítva is állt: ha valaki akár öröklés, akár vásárlás révén több lófőség tulajdonosa lett, a lófőségekhez kapcsolt jogok mind megillették őt. Az említett névsorból megállapíthatjuk például, hogy a

²⁷ Sz. O. I. 259., II. 82., III. 288.

²⁸ L.: *Szabó Károly*: Az Andrásy család 1569-i csiki adományleveléről c. tanulmányát (A régi székelység, Kolozsvár, 1890).

²⁹ Makkai László figyelmeztetett arra, hogy a Bernáld-féle periratnak azt a közlését, hogy az ág népe osztotta a tiszteket, a föld népe osztotta az örökséget, hiba lenne úgy értelmezni, mintha a föld kiosztásában a közrendnek kizárólagos lett volna a szerepe.

³⁰ Sz. O. II. 139.

³¹ Sz. O. V. 75. „Johannes et Paulus Bodor de Luchfalva”.

fenntebbi Barcsay Gáspárnak hat ágban volt lófősege, többnyire másokkal közösen, s a főtisztek névsorában is kilencszer szerepel.^{3 2}

Maga a rendszer, a jogoknak meghatározott birtokokhoz való elválaszthatatlan hozzákapsolása a beosztás állandóságát biztosította: a személyek száma a természetes fejlődés során változott ugyan, de a birtokok, azaz a jogokat gyakorló egységek száma állandó maradt. E rendszer tette lehetővé, hogy a területi szervezés alapelvei a megalkulástól egészen 1562-ig változatlanul fennmaradtak, s látni fogjuk, hogy ez a három északi szék székelyeinél egy több mint négy és fél évszázados korszakot jelent.

*

A közrendet a latin oklevelek rendszerint „communitas”-nak nevezik. Magyar neve „község”, „falu népe”, „gyalog székelyek”.^{3 3}

A tisztségviselő rend tagjainak latin elnevezése ingadozó, a „seniores”, „majores”, „potiores”, „nobiles” nevek váltakoznak.^{3 4} Használják a „primipilus” szót is — e név még egy 1575-ös oklevélben is az egész tisztségviselő rend neve —, e szónak azonban más értelme is volt. 1409-ben és 1466-ban e szót még székes hadnagyi jelentéssel is használják. Magának a lófőségeknek egyetlen ismert latin neve a „primipilatus”.

Megjegyzem, hogy e szó néha „primipulus” alakban is előfordul.^{3 5} Az oklevélkiadványok ezt hibának jelzik, de meggondolva, hogy ez az alak elég sok oklevélben fordul elő, és ahol előfordul, ott következetesen kizárólag ezt az alakot használják, a „primipulus” formában nem láthatunk leírási hibát.

A tisztségviselő rend tagjainak magyar neve eredetileg egységesen „lófő” volt.^{3 6}

Magyarozatára már sok kísérlet történt. Jelentését többben a lovas katonai szolgálat talozza összefüggésbe. Meggondolva, hogy a lovas katonai szolgálat nem lehetett a lófőrend eredeti megkülönböztető sajátossága, hisz valamikor lovassereg kellett legyen az egész székelység, a szó származása további megfontolást kíván.

Gyallay Papp Domokos a szó ez eredetét egyenesen tagadja. Gyallay a székely népmesékben és szólásmondásokban évek óta kutatva a székely eredetmonda töredékei után, arra az eredményre jutott, hogy az eredetmondában a fehér ló, pontosabban a fehér kanca lehetett az állatós, a „lófő” nevet a „lófia” szón át, ezzel az eredetmondával hozza kapcsolatba.^{3 7}

Főtisztségek

A tisztségben soros ág egyik tagja viselte a főtisztséget, a többiek pedig a kisebb tisztségeket. Sokáig vitás volt, vajon az ág népének melyik tagja került főtisztségbe? Volt olyan vélemény, hogy az ág népe, vagy talán a székgyűlés választotta meg a soros

^{3 2} Barcsay Gáspár a székely Meggyes Zsófiával, Apaffy Lénárd pedig a székely Madarassy Dorottyával kötött házassága révén került a székelyek közé. A többi főtiszt székely eredetű. (*Török Pál: Árpádkori székely családok c. kéziratos munkájából.*)

^{3 3} Sz. O. II. 80., II. 277. stb.

^{3 4} Sz. O. I. 205., III. 44., III. 82. stb.

^{3 5} Sz. O. III. 248., Bar. 178. stb.

^{3 6} A lófő-ágszáz rétegről, mint hármas tagozódású székelység középső rétegeről *Györffy Görgy* írt: Századok, 1958. 80–85.

^{3 7} *Gyallay Domokos: A székely őstörténet nyomai az élfőnyelvben. Magyar Nyelv, 1959. 2. sz.*

ágból az arra legalkalmasabb személyt. Egy több mint fél évszázadon át folyt per adataiból Szabó Károly állapította meg, hogy ez nem így volt: a főtiszttség minden ágban egy meghatározott lófőtség birtokával járt együtt.³⁸

E perben a felperesek azt állították, hogy a Kézdiszéki Besenyő ághoz tartozó „Szép Péter öröke” nevű márkusfalvi lófőtséget az alperes Damokosok jogtalanul tartják birtokukban, s 1548-ban, a per végső szakaszában, a felperesek igényt támasztottak a Kézdiszéki főtiszttségek jövedelmére is. A Damokosok azzal védekeztek, hogy több ciklusban is viselték ugyan e főtiszttségeket, de olyankor a zöld ágat, a főtiszttség jelvényét sohasem Márkusfalvára, tehát a peres örökségre, hanem mindig Csernátonba vitték.³⁹ Ezzel csak akarhatták bizonyítani, hogy a Besenyő ágat illető főtiszttség nem az ág márkusfalvi, hanem annak szintén általuk bírt csernátoni lófőtségéhez kapcsolódott.

E bizonyítás kétségtelenné teszi, hogy az ágnak a székben levő lófőségei közül az egyik rangsorban megelőzte a többi, s mikor a tiszttségviselés sora az ágra került, annak a lófőtségnek a birtokosai kerültek automatikusan főtiszttségbe. E valószínűleg még a letelepülés előtti korba visszanyúló rangsorelsőbbséggel függhet össze, a régi főtisztzi családok „primores”, tehát „első” elnevezése is.

E megfajtás helyességét igazolja egy Szabó Károly által még nem ismert másik oklevél is. 1525-ben Béli Pál a székely ispán útján arra inteti a Sepsiszéki Odwor ág tagjait, hogy a bíróságra, melyre ő igényt tart, mást választani ne merészellenek.⁴⁰ Ily igényre csak az adhatott jogi alapot, hogy az ág főtiszttség viselésre jogosító lófősége az ő kezében volt.

A huszonnégyszék ág révén így minden székben huszonnégyszék főtisztzi lófőtségnek kellett lennie, s megfelelő sorrendben váltakozva ezek birtokosai viselték mindig a főtiszttségeket.

Ellenőrizzük e gondolatmenet helyességét a Basta-féle jegyzék számadataival. Az 1602-es jegyzék nobilisei nagyjában a régi főtisztzi családok utódai. E jegyzékben a nobilis személyek és családnevek száma a következő:

	Nobilis személyek száma	Nobilis családnevek száma
Udvarhelyszék	21	21
Marosszék	35	24
Csikszék	15	11
Sepsiszék	36	26
Kézdiszék	35	26
Orbaiszék	32	17

³⁸ Szabó Károly: A zöld ág mint a székely főtiszttség jelvénye c. tanulmánya (A régi székelység c. kötetéből).

³⁹ Sz. O. III. 288.

⁴⁰ „... de ista linea pro iudice vestro neminem eligere audeatis, sed eundem a modo deinceps tanquam iudicem vestrum tenere et observare debeat.” (Bar. 401.)

Csíkban a főemberek száma jelentős, Orbaiszékben pedig kisebb mértékben eltér a székenkénti huszonnégytől, de a számadatok így is megerősítik gondolatmenetünk helyességét.

A főtiszti lófőség birtoklásával nemcsak több jog, hanem súlyosabb katonai kötelezettség is járt együtt. Ezért annak a közönséges lófősegnél nagyobbak kellett lennie. A földfelosztás szabályainál látni fogjuk, hogy a közönséges lófőség a gyalog székelyt eredetileg, a letelepüléskor illetett nyílföld kétszerese, a főtiszti lófőség pedig annak a négyszerese volt. A szervezet megalakulásakor mindössze ennyi vagyoni különbség volt a különböző funkciókat betöltő székelyek között.

A főtiszti lófőség birtoklása nem jelentett a szó mai értelmében vett rangot. Ez a régi székely társadalmi struktúrával fogalmilag összeegyeztethetetlen lett volna.⁴¹ A rendi helyzet mindenkinél birtoklási viszonyainak a függvénye volt, s egyszerűen annak a meghatározását jelentette, hogy ki milyen funkciót tölt be a társadalom, a közösség életében. Ha e funkció gyakorlásának anyagi alapja megszűnt, ha tehát valaki bármi okból kiesett a lófőségből, kiesett ezzel a rendből is.

A rendi fejlődés

A főtiszti lófőség birtoklása csupán az ágon belüli rangelsőséget jelentette, de nem jelentett egyben jogi elkülönülést, külön rendi helyzetet is. Az eredeti kétrendűség világosan látszik az oklevelekből.⁴²

1427-ben egy sepsiszéki, gidófalvi lófőség birtokosai Zsigmond király jelenlétében igazolják, hogy az ág népéhez tartoznak, tehát joguk van a tisztségviselésre. Az oklevélből megállapítható, hogy e székelyeknek nem főtiszti, hanem közönséges lófőségük van, az oklevél azonban a rendet, amelyhez tartoznak, megkülönböztetés nélkül „a székely nemesek igazi és valóságos rendjének” nevezi.⁴³ Ez az oklevél félreérthetetlenül a kétrendűség szemléletében készült.

⁴¹ A székely arisztokratáknak adományozott bárói és grófi címeket, magyar főnemesi címeket, a székely jog nem ismert. Itt említem meg, hogy a székely főembereknek aránylag kis része vált országos értelemben is nagybirtokosnak tekinthető oligarchává. Ez utóbbi csoport vagyoni alapja nem székely birtokaikban, hanem a szomszédos vármegyei kerületekben nyert adománybirtokokban volt. Egy ilyent az Akadás utód Nemes család 1252-ben kapott adományba. A származó Mikók birtokának keleti felét az Aporok szerzik meg. A Nyéni várkerületben a Bédiek tűnnek fel. E kategóriába tartozott még a Lázár család is, a főemberek azonban általában még a számukra legkedvezőbb korban is párszáz holdas birtokosok maradtak.

⁴² A kétrendűséget igazoló legrégebbi oklevél a Sz. O. I. 1. alatt közölt többszörös átírásban fennmaradt, javítva 1396-ról keltezett oklevél lenne, Makkai László azonban bebizonyította, hogy az Benkő József hamisítványa. (L.: *Makkai László: A milkói kun püspökség és népei.* Debrecen, 1936. 6–7.) Ez lett volna egyébként a „gyalogrend” elnevezés legrégebbi okleveles előfordulása is.

⁴³ Sz. O. III. 44. „... Johannes (stb.) ... de Gidofalwa ... fuissent et essent de vero et certo genere nobilium Siculorum wigo Aghaz nominatorum ...” Egy 1782-es táblai átírat alapján közölt szöveg hibás, a közölt „Ágház” szó az azóta előkerült 1509-es átíraton helyesen „Aggaz”, ami az ág népéből, tehát a tisztségviselőkből alakult katonai egység neve (Ágszáz).

1466-ban Sepsi és Orbai székek Zabolán közös gyűlést tartanak. A vezetőemberek hatalmaskodásainak megszüntetésére és a rendek közti villongás lecsendesítésére kiküldött székely ispán megerősít és kihirdet egyes régi törvényeket és szokásokat, s egyúttal összefoglalja a székbírótság összeállításának hagyományos rendjét. A székbíró továbbra is a soros ág főtiszti lófőségének a birtokosa marad, de a székbíróstól kezdve már nem a soros ág népéből, hanem tizenkét esküdtből, „jurati homines”-ből áll, kiknek felét a „seniorok”-ból, felét a „communitas”-ból kell megválasztani.⁴⁴ Az oklevél a „communitas”-szal szemben egységesen „seniorok”-ról beszél, tehát úgy rendelkezik, hogy a székbírótság tagjainak felét a tisztségviselő rendből kell megválasztani.

Az eredeti kétrendűség még egy 1575-ben, tehát a régi tisztségviselési rendszer megszűnése után készült oklevélből is kiolvasható. Egy marosszéki perben ez évben elrendelik, hogy hallgassák ki tanúként az Ábrán nem Nagy ágának és az Örlöcz nem Seprőd ágának „nemes és nem nemes lófőit”.⁴⁵ A „lófő” szó itt még eredeti értelemben az egész tisztségviselő rendet, a „nemes lófő” az egykori főtiszti lófőségek birtokosait, „nem nemes lófő” pedig az ág közönséges lófőségeinek a birtokosait jelenti.

A kétrendűség jogilag egészen 1562-ig fennmaradt, de már a 15. században kezdik a székelyeket, katonai szempontból három osztályba sorolni. 1562-től e hármas katonai csoportosítás lesz az addigi tisztségviselési rendszeren alapuló kettős rendi megosztás helyett egy új, és akkortól már valóban hármas rendi megosztás alapja.

A székelyeket terhelő katonai kötelezettségek részletei a fejlődés során változtak ugyan, az alapelv azonban mindvégig ugyanaz maradt: a nagyobb vagyoni erővel súlyosabb katonai kötelezettségek járnak együtt.

A tisztségviselő rend tagjai arra voltak kötelezve, hogy lóval vonuljanak hadba, a közrendből pedig, nyilván a szaporodással járó szegényedés miatt, közelebről nem ismert időpontban gyalog szolgáló katonaság lett. Ezt mutatja a rendnek a 15. század közepéről ismert „gyalog” rend elnevezése is.

A két rend külön katonai egységeket alakított. A faluk népéből kerültek ki a „tíz” és a „száz” nevű gyalogos egységek, az ágak népéből kikerült lovas sereget pedig „ágszáz”-nak nevezték.

A több évszázados természetes fejlődés során, a tisztségviselő jog szempontjából elkülönült rendeken belül, oly vagyoni egyenlőtlenségeknek kellett keletkezniök, hogy a katonai kötelezettség módját és mértékét továbbra is mereven a rendi elkülönüléshez szabni nem lett volna sem igazságos, sem lehetséges.

Mátyás király 1473-ban el is rendelte, hogy lustráláskor a székelyeket a két rend kötelezettségeitől függetlenül katonai csoportokba osszák be.. Elrendelte ugyanis, hogy a főembereket és a lovon szolgáló székelyeket külön jegyzékekbe írják össze, és megkülönböztetésül nevezzék az utóbbiakat primipilusoknak. Parancsa szerint külön jegyzékekbe kellett összeírni a gyalog szolgáló személyeket is.⁴⁶

Az eredetileg egységes „ágszáz”-at alkotó lovas sereg helyébe ezzel két lovas csoport lépett: a főemberek és a közönséges, Mátyás rendelete szerint azontúl primi-

⁴⁴Sz. O. III. 82.

⁴⁵Sz. O. IV. 33.

⁴⁶Sz. O. I. 19.

pilusoknak nevezendő lovasok csoportja. A rendi alapoktól való elszakadás még világosabban kiténik a király másik rendelkezéséből. Mátyás elrendelte ugyanis, hogy egyik csoportból a másikba átlépni csak akkor lehet, ha az átlépés alapját a székely ispán előtt igazolják.

Azt a gyalogszékelyt, aki az ispán előtt igazolja, hogy három gyalognyílföldnyi vagyona van, a primipilusok jegyzékébe kell felvenni, aki pedig ugyanígy három lóföldnyi vagyont igazol, a főemberek jegyzékébe kerül.

Az egyes csoportok katonai kötelezettségeit a Bernáld-féle perirat, a korszak utolsó stádiumára vonatkoztathatóan úgy írja le, hogy a gyalogosok valamennyien csak ritkán mentek hadba, az ország szüksége szerint többnyire csak harmad-, vagy ötöd-részüket szolgált, a primipilusok valamennyien kötelesek voltak hadba vonulni, de minden harmadikat, vagy negyediket hazabocsátották, a főembereknek azonban mindig és teljes számban el kellett menniök, sőt úgy illett, hogy vagyoni erejükhöz mérten, néhány fegyverest is vigyenek magukkal.⁴⁷

Mátyás rendelkezése tehát már három csoportba osztja be a székelyeket, a csoportosítás azonban tisztán katonai szempontból történt, s független volt a tisztségviselési jogon alapuló kettős rendi megosztástól. A gyalogszékely ugyanis, kit vagyoni ereje folytán a lovasok közé osztottak be, ezzel még nem lett tagja az ágnak, hisz ehhez az ág valamelyik lófőségét vagy annak egy részét kellett volna megszereznie, s az ily módon a főemberek közé sorolt székely sem nyert még jogot főtisztviselésére, hisz ennek egy főtisztviselői lófőség birtoklása volt a kritériuma.

A kétféle szempontból megkülönböztetett csoportok egyébként személyi összetételükben – különös – eleinte nagyjában fedték egymást, mert a főtisztviselői lófőségek birtokosai katonai szempontból is a főemberek csoportjába tartoztak, a közönséges lófőségek birtokosai rendszerint lóval tudtak szolgálni, vagyoni helyzetük a gyalogszékelyek nagy többségét is csak gyalogos szolgálatra képesítette, a csoportok egybeesése azonban nem volt teljes: voltak már lovon szolgáló gyalogszékelyek, „gyalog szolgáló lófejek”, és több fegyveres kiállítására elszaporodásuk miatt már képtelen főtisztviselői családok is. Elvileg lehettek főtisztviselői lófőséggel nem rendelkező főemberek is, bár ilyenekről konkrét okleveles adatunk nem maradt.

A katonai szempontból elrendelt hármast csoportosítás egyre jobban kezdte a hatását éreztetni a rendi szemléletben is. Bár a tisztségviselői rend, egészen a rendszer megszűnéséig jogilag egységes maradt, a főemberek kezdték magukat rendi szempontból is külön kategóriának tartani, s ez a magyarázata annak, hogy a 16. században már három rendről beszélnek,⁴⁸ jóllehet a három kategóriára tagolódás nem rendi, hanem csak katonai szempontú újabb csoportosítás volt.

Megkönnyítette a fogalmak összezavarodását a terminológia azonossága is. Mátyás rendelkezése folytán primipilusnak, s ennek nyomán magyarul lófőnek kezdték nevezni a lovon szolgáló középső katonai kategóriát is, s ezzel ez elnevezések jelentése egyrészt szűkült, mert így használva kiestek belőle a főemberek, másrészt bővült, mert lófőnek

⁴⁷ Sz. O. II. 277. „Nem illet chak egicdwl mwnnij ha feo ember volt, hanem az eo condicioia zerint kellett mennij . . .”

⁴⁸ Pl. Sz. O. II. 80.

neveztek így minden lóval szolgáló székelyt, jóllehet voltak köztük olyan személyek is, kik nem tartoztak az ág népéhez, rendi szempontból gyalogszékelyek voltak, tehát nem voltak a szó eredeti értelme szerinti igazi lófők.

A „potiores”, „maiores”, „seniores” és főképp „nobilis” elnevezéseket viszont, melyek korábban az egész lófőrendet jelentették, kezdték csak a főemberek jelölésére használni, s talán egyedül a rangsorelsőbbiségre utaló „primores” elnevezés volt az, melyet mindig csak a főtiszti lófőségek birtokosaira alkalmaztak.

A latin elnevezések használata annyira ingadozó, hogy az oklevélben használt névből gyakran nem tudjuk megállapítani, hogy az milyen kategóriát jelent, s csak a rendszer ismeretében, az oklevélben elbeszélte eseményből következtethetünk arra, hogy a használt elnevezésnek, azon a helyen, mi a jelentése.

A magyar „főember”, „fő népek”, „fő uraim”, elnevezések használata következetesebb, de a „nemes” és a „lófő” nevek jelentése a magyarban is fokozatosan megváltozott: a két csoportra oszló régi lófőrend, illetve az azokkal jogilag nem, de személyi összetételükben nagyjában azonos két első katonai kategória megkülönböztető neveivé válnak.

A régi tisztségviselési rendszer megszűnésével az eredeti kettős rendi megkülönböztetés alapja és célja megszűnik, s a rendi megosztás új alapjává most már jogilag is a hármas katonai felosztás lett. Így lépett lassú és fokozatos fejlődéssel az eredeti kétrendűség helyére a székelyek hármas rendi tagozódása, s a 16. század közepétől a 19. század közepéig, a rendi különbségek megszűntetéséig e hármas felosztás lett a székely társadalmi struktúra alapja.

A lófőségek száma

A nemek ágakra, az ágak lófőségekre oszlottak. Azt már tudjuk, hogy minden nemnek négy ága volt. E szabályos tagozódás nem lehet természetes fejlődés eredménye, azt csak valami céltudatos szervezési intézkedéssel lehet magyarázni, ebből azonban szükségszerűen következik az a feltevés is, hogy ha ily szabályosan osztották fel a nemeket, ugyanilyen szabályosan kellett felosztani az ágakat is, tehát az ágaknak is azonos számú lófőségekből kellett állniuk.

E tisztán logikai természetű következtetés helyességének meglepő igazolását adja a Bernáld-féle perirat egy eddig kellő figyelemben nem részesített adata. A régi szokásokat ismertetve, a perirat többek között a következőket mondja:

„... az Aag Népe soha nem oztot, sem oztis senkinek eoreoksséget, hanem tisztet, eztendeijg valo hanagysaagot, ees eztendeijg valo Birossaagot... Ez keet ember mellett lo feiek voltak kikel Itiltenek... Ezek az lofeo tarssokkal egiemben tijzen kellett lenniük minden esztendeoben, hanem ha valamel meg holt keozwlleok, azért tuttak, kire zaal annak tiztij.”

Az oklevél szerkesztője az eredeti szöveg utolsó mondatát kihúzta, s a papír szélére írt alábbi szöveggel helyettesítette:

„Az hannaginak tarssi voltak az hannagsaghoz, az bironak azonképpen maas rendbelj tarssij voltak az birossaghoz.”⁴⁹

⁴⁹Sz. O. II. 277.

Mielőtt a javítás okával foglalkoznánk, tisztázzuk az eredeti szöveg jelentését. Az eredeti szöveg, úgy ahogy azt először leírták, teljes értékű bizonyíték az ágak beosztásának azonosságára, a lófőségek számára, sőt, mint látni fogjuk, segítségével tisztázni tudjuk a székelyek eredeti létszámviszonyait is.

Azt mondja a szöveg, hogy a lófőtársak száma tíz volt minden esztendőben, tehát tíz volt, tekintet nélkül arra, hogy a tisztségben melyik ág soros. Ebből az következik, hogy a szék minden ágának tíz tagja, pontosabban tíz lófősége volt.

Az oklevél tehát igazolja, hogy nemcsak a nemek, hanem az ágak is azonos beosztásúak voltak.

A huszonnégy ág révén így a székben összesen 240 lófőségre kellett lennie.

A kihúzott szöveg a számadat mellett azt is mondja, hogy ha egy lófőtárs meghalt, azért tudták kire száll annak a tiszte. Ez azt jelenti, hogy aki az elhalt lófőtárs lófőségét örökölte, automatikusan örökölte azzal a vele járó tisztséget is.

A szöveg kijavításának is megvan a maga magyarázata.

Az új szöveg nem tartalmaz számadatot és nem tartalmazza a lófőség öröklésére vonatkozó utalást sem, hanem csupán annyit mond, hogy a két főtisztnek segítőitársai voltak, s a bírónál ezt azzal a megjegyzéssel írja, hogy neki „más rendbeli társai” voltak.

Az 1466-os zabolai gyűléssel már foglalkoztunk, s láttuk, hogy attól kezdve a déli székekben az ág népe helyett a székbíróság a két rendből választott tagokból áll, kiknek a számát akkor és ott tizenkettőben állapították meg. Az északi székeknel ez átalakulásra okleveles adatunk nem maradt ugyan, e szövegből következtetve ismeretlen, de feltétlenül későbbi időben ott is bekövetkezhetett ez a változás, s így kétségtelen, hogy az eredeti, kihúzott szöveg a régebbi, a javított szöveg pedig az újabb helyzetet írja le. A perirat szerkesztője tehát a régi szokásokról szólva először a régi, eredeti állapotokról szól, s aztán meggondolva magát, helyette az újabb viszonyokat ismertette. Szerencse, hogy ez csak azután jutott eszébe, miután a régebbi viszonyokra vonatkozó szöveget leírta, mert így abban a lófőségek számára s az ágak beosztásának azonosságára vonatkozó legfontosabb bizonyítékot hagyta ránk.

A per egy marosszéki örökségért folyt, tehát bizonyos, hogy a közölt számadat Marosszékre jó, a szerző azonban konkrétan nem említi egyik széket sem, előadása általában a székelyek régi szokásaira vonatkozik. Kérdés, vajon ezt úgy kell-e érteni, hogy az ágaknak mind a két székben tíz lófőségük volt?

Udvarhely, Marosszék és Csík létszámviszonyai valószínűvé teszik, hogy helyzetük e szempontból azonos, tehát a közölt számadat mindhárom északi székre vonatkozik, a többi szék kisebb arányai azonban joggal támasztanak kétségeket. A székelyeket időnként katonai szempontból összeírták, megmustrálták. Kiséreljük meg ezért a kérdést a legrégebb összeírások számadatainak a tükrében is megvizsgálni.

Az 1562 utáni rendszerben a nemesek és lófők túlnyomórészt az addigi tisztségviselő rend utódai. Szokásba jött ugyan e rangok fejedelmi adományozása is, de az első évtizedekben ezek száma csak kevéssel haladta meg a kihaló családok valószínű számát. Így az összeírt nemes és lófőcsaládok együttes száma és az egykori lófőségek száma között, az 1562 utáni néhány évtizedben még meg kell látsania az összefüggésnek, ha a két szám egymással teljesen nem is egyezhetik. A teljes egyezés három további okból sem lehetséges.

Az első ok az, hogy a katonai osztályozás, már 1562 előtt is csak nagyjában fedte a tisztségviselési jog szempontjából fennállott kategóriákat.

A második ok a fiúleányság intézménye. Tudjuk, hogy a fiúágon megszakadt lófők lófőségét leánygyermekai örökölték, s így, ahol több leány volt, egy lófőség több, különböző nevet viselő család kezére is kerülhetett.

A harmadik ok épp fordított irányban hatott. Akár egy lófőhöz férjhez ment fiúleány, akár vásárlás útján, egy család több lófőséget is megszerezhetett.

A második ok növelte, a harmadik apasztotta a tisztségviselő családoknak a lófőségekhez viszonyított számát. Pontos egyezésről mindezek miatt nem lehetett szó, csupán a számok kapcsolatra utaló közelségével számolhatunk.

Növelik a nehézségeket a gyakori családnevek is. 1569-ben például 25 „Nagy” és 17 „Péter” családnevű lófő élt Csíkban, kiknek természetesen több család között kellett megoszlanik, úgy, hogy a családok valóságos száma szükségszerűen nagyobb volt a családnevek számánál. A tényleges családszámot ezért csak egy matematikai valószínűségeen alapuló korrekció révén becsléssel állapíthatjuk meg.⁵⁰

Mindezek figyelembevételével vizsgáljuk meg a legrégebb összeírások adatait.

1562 előtti összeírás nem maradt ránk. Megmaradt az udvarhelyszéki nemesek és lófők 1566-i,⁵¹ a csíki nemesek és lófők 1569-es⁵² összeírása. Basta generális 1602-ben és 1603-ban készített jegyzéke,⁵³ a Rudolf királynak hűségesküt tett összes székelyekről — kivéve az aranyosszékieket — és az 1604-es teljes udvarhelyszéki lustrum.⁵⁴ Közülük legteljesebb a Basta-féle jegyzék, mert a székelyek túlnyomó nagy része letette az esküt, s így abból hat szék adatait ismerhetjük meg. A későbbi időből maradt összeírások a rangemelések szaporodása miatt szempontunkból már alig használhatók.

A lófőségeknek a Bernáld-féle periratból ismert számát hasonlítsuk össze az udvarhelyszéki nemesek és lófők 1566-ból ismert, s a csíkszéki nemesek és lófők 1569-ből ismert adataival.

Az eredmény a következő:

	A lófőségek száma	A nemesek és lófők együttes		
		száma	családneveinek a száma	becsült család száma
Udvarhelyszék	240	486	209	243
Csíkszék	240	556	175	245

⁵⁰ A legnagyobb székekben a hatnál, a kisebbekben a négynél nagyobb létszámú családnevek viselőit különválasztottam. E csoportban 486 személy 55 családnevet visel. E személyek számát székenként elosztottam a szék többi személyeivel és családneveinek a hányadosával.

⁵¹ Sz. O. II. 194. E jegyzékben a II. János királyhoz hű és hadában szolgált embereket írták össze, de „keet loffw nilwan walo arulo”-t is feljegyeztek, ami a lista teljességére vall.

⁵² Sz. O. II. 269.

⁵³ Sz. O. V. 177–321.

⁵⁴ Gen Füz. X. 1–3.

A Basta-féle jegyzék elkészülésének az idejéig eltelt évtizedek már újabb bizonytalansági tényezőt jelentenek, de a számadatok még mindig jellemzőek. A három északi szék adatai Basta jegyzékében:^{5 5}

A lófőségek száma	A nemesek és lófők együttes			
	száma	családneveinek a száma	becsült család száma	
Udvarhelyszék	240	593	256	280
Marosszék	240	427	164	190
Csikszék	240	620	235	300

Az összefüggés még e korban is megállapítható, sőt a családszámok eltérései a lófőségek számától világot vetnek e székekben végbement társadalmi fejlődésre is. Udvarhelyszék és Csikszék magasabb család számai azt mutatják, hogy ott a fiüleányság intézménye hatott erősebben, azaz sok lófőség került több család kezére. Maroszára a társadalmi fejlődés iránya fordított volt, ott aránylag sok lófőség került egy család tulajdonába. E megállapítást megerősíti e székből megmaradt oklevelek vallomása is.

Az 1491 és 1515 között főtisztséget viselt személyek névsorából tudjuk, hogy Barcsay Gábor hat ág, a Gyalakutiak és Bicsatok ugyancsak hat-hat ág, Kerelei Pál fiaival három ág, Semjén fiai és a Martonok két-két ág jogán viseltek főtisztségeket.^{5 6} Okleveleink maradtak meg arról is, hogy 1508-ban Lázár András három lófőséget vásárolt Székely Ferenctől.^{5 7}

Csak e véletlenül megmaradt adatok szerint is, Maroszára már a 16. század elején is 9 család volt 36 lófőségnek egészben vagy részben tulajdonosa.

Végeredményben a legrégebb összeírások számadatai azt mutatják, hogy a Bernáld-féle periratban fennmaradt adat, a székenkénti 240 lófőség vonatkozik mind a három északi székre.

Nézzük meg ezek után a déli székeket. Ezekről Basta-féle jegyzék a következő képet mutatja:

	A nemesek és lófők együttes		
	száma	családneveinek a száma	becsült család száma
Sepsiszek	359	155	184
Kézdiszek	364	160	180
Orbaiszek	104	54	56

^{5 5} Basta Maroszára két jegyzéket is készített. A két jegyzékben szereplő személyek azonosítása után Maroszára összesített adatai a következők: nemes 35, lófő 392, darabont 117, szabad székely 1527, jobbágy 159, együtt 2232. A személyek azonosítását Török Pál végezte el. A Sz. O. V. 312. oldalon közölt összesítés (9435 székely) ennek folytán a következőképpen módosul: nemes 178, lófő 2287, darabont 633, szabad székely 6170, jobbágy 842, együtt 10 110.

^{5 6} Sz. O. II. 139.

^{5 7} Bar. 211. Sz. O. II. 45. III. 162., 166.

E számok bizonyossá teszik, amit egyébként e székek kisebb arányai miatt eleve is valószínűnek láttunk, hogy a Bernáld-féle perirat adata a déli székekre nem vonatkozik. A lófőségek számát itt tehát épp e számokból levont következtetésekkel, csak becslés-szerűen állapíthatjuk meg.

Orbai székekben az ötvenhatos családszám oly feltűnően közel van a huszonnégy kétszeres szorzatához, tehát a negyvennyolchoz, hogy egész bizonyosnak vehetjük: itt minden ágnek két lófősége, a székeknek tehát összesen 48 lófősége volt.

Az is bizonyosnak látszik, hogy Sepsi és Kézdi székek ágainak a beosztása azonos volt, hisz számaik feltűnően egyezők. Ha e székek társadalmi fejlődését azonosnak tekintjük Udvarhely és Csíkszék fejlődésével, akkor a lófőségek számát a huszonnégyes számnak a valószínű családszámnál kisebb, de nem túlságosan távoli szorzatára becsülhetjük. A két előbbi szék analógiája azt teszi valószínűvé, hogy Sepsi és Kézdi székekben a lófőségek száma áganként hat, az összes lófőségek száma pedig székenként 24 x 6, azaz 144 volt.

Aranyosszékéről a legrégebbi ránk maradt összeírás 1642-ből való.⁵⁸ A 17. század első évtizedeiben a rendi helyzetben már oly sok változás történt, hogy ez összeírásból már alig lehet a nyolcvan évvel ezelőtt megszűnt rendszer tényeire következtetni. A szék arányaiból az látszik valószínűnek, hogy a lófőségek száma ott Orbai székekhez hasonlóan áganként szintén csupán kettő volt.

Mindezeket egybevetve látszik, hogy a Bernáld-féle perirat szerkesztője, nevezetes számadatának leírásakor csak a három északi székre gondolt, anélkül, hogy ezt szükségesnek tartotta volna külön megemlíteni, ami azt mutatja, hogy ezeket tartotta a székelyekre jellemző, őseredeti adatoknak.

Végeredményben az ő segítségével megállapítottuk, hogy a székekben levő ágak azonos számú lófőségből álltak, s e perirat és a legrégebbi összeírások segítségével tisztázni tudtuk a lófőségek székenkénti számát is. Eredményeink Udvarhely, Maros, Csík és Orbai székekben bizonyosak, Sepsi és Kézdi székekben nagyon valószínűek, Aranyosszékben pedig becslésszerűek.

Az oklevelek igen gyakran felsorolják a hadnaggal vagy bíróval bizonyos ügyben eljáró személyek nevét, sőt lakóhelyét is.

1324-ben például a csíki hadnagy tíz székellyel együtt tiltakozik egy királyi adományos Lok-Kászoni beiktatása ellen.⁵⁹ Az oklevélben a felsoroltak így szerelnek: „Bene filius Jrgus”, „Stephanus filius Pheleud” stb., de szerepel köztük egy testvérpár is: „Petrus et Paulus filij Jacobi”. Nyilvánvaló, hogy a hadnagy és a rajta kívül szereplő tíz székely, a tisztségben soros ág tíz csíki lófőségének a birtokosai, s az említett két testvér egyik lófőséget együtt bírta.

Így válik érthetővé, hogy az udvarhelyi, marosszéki és csíkszéki oklevelekben a főtiszttel együtt miért sorolnak fel mindig körülbelül tíz személyt, kereszturszéki okleve-

⁵⁸ Gen. Füz. III.

⁵⁹ Sz. O. I. 42. A „lok” székely tájszó és szűk völgyet jelent. Dülönévként a helyszínből következtetve azonos jelentéssel előfordul a Veszprém megyei Vörösberény határában is. A lok-kászoni tiltakozás csak azzal magyarázható, hogy a Kászoni völgyében vitássá vált a vármegyei és a székely terület határa, mert a királynak székely területen nem volt adományozási joga.

lekben miért szerepel csupán három vagy négy, aranyosszékiekben pedig rendszerint csak kettő.

A tisztségviselés sorrendi listájából ki tudjuk számítani, hogy az egyes tisztségekben melyik évben melyik ág volt soros. Most, hogy tudjuk a főtiszttel eljáró személyek felsorolásának az okát, azaz tudjuk, hogy ők a főtiszt lófőtársai, az egyes ágak tagjait bizonyos időpontokban személy szerint is azonosíthatjuk.⁶⁰ Sőt, ha az oklevél közli a lófőtársak lakóhelyét is, bizonyos hibaszázalékkal megállapíthatjuk az ág lófőségeinek a fekvését is. Bizonyos hibaszázalékkal azért kell számonunk, mert nem biztos, hogy az ág népének minden tagja abban a faluban lakott, ahol a tisztségre jogosító lófősége volt.

Mindenesetre, a rendszer alapelveinek a felismerése nyomán beszédessé válnak, eddig számunkra néma oklevelek is.

A nemek, ágak, lófőségek összekevert elhelyezkedése

Marosszékből ismerjük mind a hat nemet és mind a huszonnégy ágat. Másutt részletesen foglalkozom velük. A többi székből csak töredékesen maradt ránk.

Egy udvarhelyszéki oklevél elmondja, hogy a „Kys Miklos lofewsége” nevű primipalatus a Halom nem Péter ágába tartozott.⁶¹ E nem és ágnev szerepel a marosszéki listában is.

Csíkából csak a Halom nemről van adatunk, tehát itt is egy mind Maros, mind Udvarhely székben meglevő nemről tudunk.

Sepsziszékből a „Koromza”, „Odwor” és a „filiurum Kewer”, Kézdiszékből a „Bessenijew” ág neve maradt fenn.⁶² Egy legújabbban felbukkant, a 18. század elejéről származó feljegyzés megemlíti a „zöld” ágat is, székek a megnevezése nélkül. Ezek egyike sincs meg a marosszéki listában.

E töredékes adatok azt mutatják, hogy a nemek és ágak a három északi székben azonosak voltak, a déli székekben azonban különböznek tőlük. E megállapítás – mint látni fogjuk – összhangban van más irányú következtetéseink eredményeivel is.

Foglalkozzunk először az északi székekkel.

Már említettem és másutt igyekszem be is bizonyítani, hogy a hat nem az ősi törzsszervezet maradványa. De, ha ez így van, hogy magyarázható meg az, hogy ugyanaz a nem megtalálható mind a három székben? Egy ősi törzrendszerben élő nép letelepülését úgy képzeljük el, hogy minden törzsszervezeti egység megszáll egy bizonyos területet, s ott együttmaradva telepszik le, ülepedik meg, együtt tér át a helyhez kötött életmódra. Az lenne a természetes, ha mindegyik széket két nem szállt volna meg, s a szék egyik felében az egyik, másikban pedig a másik települt volna le.

⁶⁰ Az 1324-es lok-kászoni oklevéllel kapcsolatban például kiszámíthatjuk, hogy ez évben a hadnagyságban a Jenő nem Zonoru ága volt soros, a hadnaggal együtt eljáró lófőtársak tehát ez ág csíki lófőségeinek a birtokosai. Marosszéken ilyen oklevél például a Sz. O. III. 23. alatti. A Koromza ág perében (Sz. O. III. 170.) felperesek az ág gidófalvi lófőségének a jogán Bodor Antal és Pál árvái, alperesek az ág többi tagjai. Azt is megállapíthatjuk, hogy ez ág főtiszti lófősége Szotyorban a Kövérek kezén volt.

⁶¹ Bar. 282.

⁶² Sz. O. III. 170: Bar. 401, 406: Sz. O. III. 294.

Itt nem ez történt. A Halom nemet, s bizonyára a többi nemet is, megtaláljuk mind a három székben, tehát a törzsszervezeti egységek legalább három részre széteslőttek. Kérdés, vajon a nemek ez egy székbe települt részei legalább ott együttmaradtak-e, vagy széteszlésük a széken belül is folytatódott? A választ marosszéki oklevelekben találjuk meg. Marosszékből több olyan oklevelünk maradt meg, mely közli egyes lófőségi birtokok, vagy birtokrészek fekvését s közli azt is, hogy azok mely nemeknek, mely ágaihoz tartoztak? (L. a 1. táblázatot.)

Térképre rajzolva ez adatokat, látjuk, hogy ugyanaz az ág a szék egészen távoli faluiban is megtalálható, a Meggyes nem Meggyes ágának például Havadtőn és Mezőbádon, a Meggyes nem Kürt ágának Kisfaludon és Kibéden is voltak lófőségei stb. Megfordítva azt is látjuk, hogy egy faluban különböző nemek különböző ágai is szerepelnek, Kibéden például négy különböző nem öt ágának a lófőségeiről tudunk, arra azonban nincs egyetlen példa sem, hogy ugyanannak az ágának ugyanabban a faluban két lófősége is 'enne. (L. a 3. ábrát.)

Ez adatok azt mutatják, hogy a törzsszervezeti egységek széteszlása a széken belül is folytatódott: a nemek, sőt az ágak is, szétszóródtak a szék egész területén.

A további kérdés most már az, vajon e széteszlás milyen módon történt? Volt-e abban valami rendszer, valami szabályosság? Okleveleink e kérdésre is megadják a választ.

Tudjuk, hogy Gyergyó és Kászon székek, Csíkszék, Miklósvárszék pedig Sepsiszék önállósulásának a történetét ismerjük.⁶³

Egy 16. századbeli feljegyzés szerint a kászoniak „... as néhai Zsigmond császártól . . .” nyertek volt „... olyan szabadságot, hogy ők magok tehessenek bírót, hadnagyot közöttök és széket ülhessenek . . .” a csíkiak azonban megakadályozták jogaik gyakorlását, sőt Mátyás király idejében el is fogták az elégedetlenkedő kászoniak vezetőjét. „Volt egy jó magabíró lófő ember Kászonban, Pataki Antal.” Patakit „... ezen szabadságra való törekedéséért „... . fogták el a csíkiak, de a csíki Lázár ajánlatot tesz neki szabadságuk visszaszerzésére. Azt mondja neki: „... . menj el haza az éjjel, és gyűjtsd egyben az föld népét és szólj velek, hogy ha azt fel fogadják, hogy engemet közikbe bé fogadnak, nékem ő közöttik jeles helyet adnak, minden hozzátartozóival, fiúról fiúra mint annak módja, én is azt felfogadom nékik, hogy . . . ujólag meg nyerem nékik ez szabadságot és elválasztom Csik széktől őket.”

Pataki még azon éjjel hazament Kászonba, „... . a föld népét egyben gyűjti s megbeszéli ez dolgot nékik. A föld népe igen örüli, és fel fogadják mind fejenkint, és Lázár Bálinthoz teljes bizalommal bocsájtják, hogy készek fejek felü venniük, és a tisztbe is bé fogadniok úgy, hogy az hat Nemben mindenikben el bírja egyszer az tisztet, és mikor az eltelik, álljon ez Halom nembe és mikor az Halom nemnek el jó tisztü, akkor az Halom nembeliekkel együtt bírjon tisztet.”

⁶³Sz. O. I. 181., 297. Itt említem meg, hogy Kászon szék levéltárát a Balási család őrizte. Tudomásom szerint az a család valamelyik tagjával Bihar vármegyébe, Nagyváradra vagy Belényesre került, és a második világháború végén, 1944-ben megsemmisült vagy részben elkallódott. Egyik legbecsesebb darabja, a Sz. O. I. 297. alatti néhány év előtti szerencsés véletlen folytán előkerült. (Ez utóbbi adat Gyórfly György szóbeli közlése.) Legújabbban előkerült egy kötetnyi széki jegyzőkönyv is, ami ugyancsak közgyűjteményi elhelyezést nyert. (Domokos Pál Péter szóbeli közlése.)

1. táblázat
Marosszékből ismert lófőségek

A lófőségi birtok vagy birtokrész fekvése	A nem neve	Az ág neve
Sárd	Ábrán	Uj
Kisszentlőrinc	Örlöcz	Szovát
Lőrinczfalu	Halom	Péter
Káposztásszentmiklós	Halom	Péter
Vaja	Meggyes	Dudor
Havadtó	Meggyes	Meggyes
Mezőbánd	Meggyes	Meggyes
Demeterfalva	Örlöcz	Seprőd
	Meggyes	Meggyes
Berekeresztúr	Meggyes	Meggyes
	Halom	Náznán
Kebeleszentiván	Meggyes	Dudor
	Meggyes	Kürt
	Halom	Náznán
Jedd	Meggyes	Dudor
	Meggyes	Kürt
	Halom	Náznán
Kisfalud	Meggyes	Dudor
	Meggyes	Kürt
	Halom	Náznán
Ákosfalva	Meggyes	Dudor
	Meggyes	Gyáros
	Ábrán	Uj
Makfalva	Meggyes	Kürt
	Örlöcz	Seprőd
	Jenő	Zomoru
	Ábrán	Nagy
Kibéd	Meggyes	Kürt
	Örlöcz	Szovát
	Örlöcz	Seprőd
	Jenő	Zomoru
	Ábrán	Nagy

Az adatok forrásaira l. a 65. sz. jegyzetet.

Lázár Bálint becsülettel véghez is vitte, amit fogadott. A királyi ítélmesterektől tanúvallomást kér, akik azt mondják erre „Nevezetek Csíkból is huszonnégyet s Kászonból is huszonnégyet és hívjátok előnkbe.” A mesterek „egy csűr kertben, valami asztaglábon ültek volt . . .” s úgy hallgatták ki a tanúkat, kik igazolták a kászoniak jogait, mire a király megújította Zsigmondtól nyert szabadságaikat. Ellenségei bosszúból reáharagítják ugyan Lázárra a királyt, ki őt nehéz vasban be is zárátja egy tótországi várba, de a föld népe elment a királyhoz könyörgeni érte, s így két holnap híjján esztendei raboskodás után hazakerült. A föld népe is tisztességgel megtartotta, mit fogadott.⁶⁴

⁶⁴ Az első hatéves ciklus lejártá után a Halom nem egyoldalú megterhelésének elkerülésére úgy egyeztek meg, hogy a Lázárok egy évig viseljék a hadnagyságot, a következő évben ne legye-

3. ábra

Orlóczi nem

Szovát ág ⊕

Seprődi ág ⊞

Meggyesi nem

Dudori ág ○

Meggyesi ág △

Kürt ág □

Gyarosi ág ◇

Ábrányi nem

Új ág +

Nagy ág ×

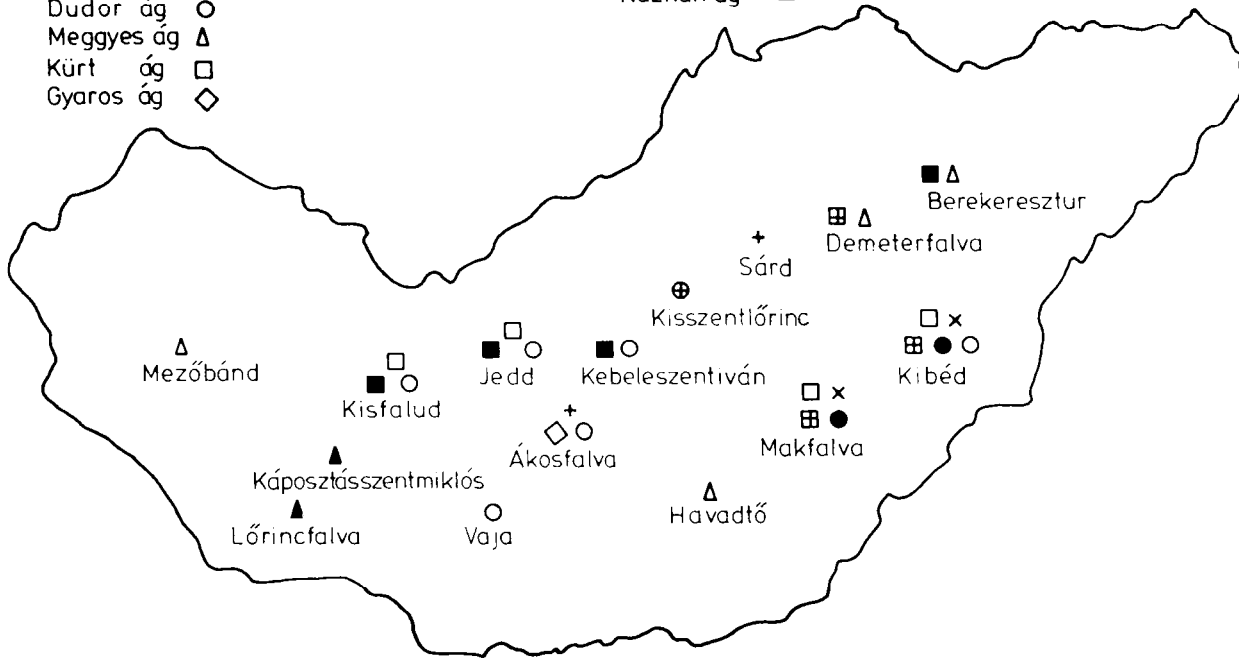
Jenői nem

Zomorui ág ●

Halom nem

Péter ág ▲

Náznányi ág ■

E történetéből egészen világosan kibontakozik előttünk a kép: a hat nem, tehát a huszonnégy ág megvolt Kászonban önmagában is, a kicsiny Kászon külön is a huszonnégy ág rendszerében tudta kormányozni önmagát, tehát Kászonszék területén mind a huszonnégy ágnek legalább egy-egy lófősege volt. E területdarabkát, s nyilván két önálló-sult kis széket is, ez a tény tette önállósulásra alkalmassá.

A Basta-féle jegyzék számaadataiból igyekezzünk megállapítani azt, hogy vajon e kis székekben az egyes ágaknak hány lófőségük volt? Az eredmény a következő:

	A nemesek és lófők együttes	
	lélekszáma	családneveinek a száma
Kászonszék	44	26
Gyergyószék	42	28
Miklósvárszék	37	28

A családszám mindhárom székekben oly feltűnően közel van a huszonnégyes számhoz, hogy biztosnak mondhatjuk: ez önállósult területeken mind a huszonnégy ágnek egy-egy lófősege volt.

A kis székek önállósulása tehát azt bizonyítja, hogy az ágak, illetve lófősegeik a székek belül is szabályos rendszerrel helyezkedtek el, mégpedig huszonnégyes csoportokban úgy, hogy minden csoportba mind a huszonnégy ágból egy-egy lófőség jutott.

Az északi székekben minden ágnek tíz lófősege volt, e székekben ezért tíz huszonnégyes lófősegi csoportnak s ennek megfelelően tíz kis önkormányzásra alkalmas területi egységnek kellett lennie. A földrajzi fekvéstől és a történelmi véletlentől függött, hogy közülük melyiknek sikerült anyaszékével szemben több-kevesebb önállóságot kiharcolnia.

A felismerés világánál nyer különösebb jelentőséget a Bernáld-féle periratnak az a közlése, hogy a főtiszt és lófőtársai elosztották a szék faluit, s a neki jutott falukat mindegyik ispánként igazgatta. E lófőtársak, kiket a perirat e minőségükben praefectusoknak nevez, csak a két soros ág körzeti lófősegeinek a birtokosai lehettek.^{6 5}

A lófőségek körzeten belüli elhelyezkedése, eddig nem tisztázott szabályok szerint történt. Az összeírásokból annyit látunk, hogy egyes falukban sem lófő, sem nemes személy nem lakott, ezekben tehát valószínűleg nem voltak lófőségek. Más falukban – ilyen volt például Kibéd is – a lófőségek tömörülni látszanak. A körzetek határainak a megállapítása s a lófőségek ezen belüli elhelyezkedési szabályainak a felismerése, a kutatás ezután megoldandó feladata.

Az előző fejezetekben bebizonyítottuk, hogy a hat nem teljesen szabályos tagozású volt, minden nem négy ágból, s minden ág harminc lófősegből, azaz a településkor, a lófőségek alapításakor, harminc lófőből állt.

nek tisztben, azután egy évig viseljenek bíróságot, egy évig újból maradjanak ki és így tovább. Ezzel a ciklus Kászonszékben az eredeti 24 évről 32 évre bővült.

^{6 5}Sz. O. I. 193, 320; III. 129; IV. 35; Bar. 187, 191, 211, 230, 260; Erdélyi Történelmi adatok I. 261; *Benkő*, Marosszék, 200.

Most az bizonyosodott be, hogy e szabályos tagozású szervezet teljesen egyenletesen eloszolva, összekeverve települt le, a huszonnégy ág egy-egy lófőjéből álló csoportokban, s e harminc csoportnak megfelelően harminc, önkormányzásra képes kis területi egység alakult ki, melyekből tíz-tíz alkotott egy északi széklet.

A használt rövidítések:

Sz. O. = Szabó Károly – Szadeczky Lajos (szerk.): Székely Oklevéltár I–VII. kötet. Kolozsvár, 1872–1898.

Bar. = Barabás Samu (szerk.): Székely Oklevéltár. VIII. k. Bp., 1934.

O.L. = Országos Levéltár